

नवरत्न कंपनी हे भारतातील नऊ उच्च दर्जाचे सरकारी मालकीचे व्यवसाय आहेत जे त्यांच्या उत्कृष्ट कामगिरीसाठी आणि अर्थव्यवस्थेवर मोठ्या प्रभावासाठी ओळखले जातात. सरकारच्या परवानगीशिवाय पैसे कसे गुंतवायचे हे ठरवण्याचे त्यांना खूप स्वातंत्र्य आहे. काही सुप्रसिद्ध नवरत्न कंपन्या BHEL, ONGC आणि NTPC आहेत.

या कंपनी ऊर्जा, अभियांत्रिकी आणि दूरसंचार यांसारख्या क्षेत्रात खूप महत्वाची भूमिका बजावतात आणि त्या भारताच्या औद्योगिक विकासाचा कणा आहेत. देशाच्या आर्थिक विकासात त्यांचा मोठा वाटा आहे. आयएस परीक्षेचा अभ्यास करणाऱ्या लोकांनी अर्थव्यवस्थेबद्दलच्या ताज्या बातम्यांसह अद्ययावत रहावे.

नवरत्न कंपन्यांचे पात्रता निकष

नवरत्न दर्जा प्राप्त करण्यासाठी, केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रमाने काही पात्रता निकष पूर्ण करणे आवश्यक आहे.

- कंपनीकडे मिनीरत्न श्रेणी। दर्जा असणे आवश्यक आहे आणि केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रमांच्या अनुसूची A सूची अंतर्गत सूचीबद्ध केले जाणे आवश्यक आहे.
- त्याला गेल्या पाच वर्षांपैकी किमान तीन वर्षांसाठी मेमोरँडम ऑफ अंडरस्टँडिंग सिस्टम अंतर्गत उत्कृष्ट किंवा खूप चांगले रेटिंग मिळाले पाहिजे.
- कंपनीने सहा परफॉर्मन्स पॅरामीटर्सवर आधारित 60 किंवा त्याहून अधिक संमिश्र स्कोअर प्राप्त करणे आवश्यक आहे:
  - निव्वळ नफा ते नेट वर्थ
  - PBDIT (घसारा, व्याज आणि कर आधी नफा)
  - मनुष्यबळ खर्च ते उत्पादन किंवा सेवा खर्च
  - नियोजित भांडवल म्हणून एकूण मार्जिन
  - टर्नओव्हर म्हणून एकूण नफा
  - प्रति शेअर कमाई
- कंपनीच्या संचालक मंडळावर किमान चार स्वतंत्र संचालक असणे आवश्यक आहे.

नवरत्न कंपन्यांचे फायदे

भारतातील सेंट्रल पब्लिक सेक्टर एंटरप्राइजेस म्हणून वर्गीकृत नवरत्न कंपन्या अनेक फायद्यांसाठी पात्र आहेत.

- नवरत्न कंपन्यांना मिनीरत्न दर्जाच्या कंपन्यांपेक्षा अधिक आर्थिक आणि ऑपरेशनल स्वातंत्र्य आहे.
- ते भारत सरकारच्या मंजूरीशिवाय एका प्रकल्पात रु. 1000 कोटी किंवा त्यांच्या निव्वळ संपत्तीच्या 15% गुंतवणूक करू शकतात.
- त्यांना त्यांच्या निव्वळ संपत्तीच्या 30% पर्यंत एक वर्षाच्या आत गुंतवण्याचे स्वातंत्र्य आहे, जोपर्यंत ते रु. 1000 कोटींच्या आत राहते.
- नवरत्न कंपनी संयुक्त उपक्रमात प्रवेश करू शकतात, युती करू शकतात आणि परदेशात उपकंपन्या स्थापन करू शकतात, ज्यामुळे त्यांना त्यांच्या कामकाजात लवचिकता मिळते.

नवरत्न कंपन्यांची यादी

- नवरत्न कंपन्यांना सरकारच्या थेट परवानगीशिवाय 1,000 कोटी रुपयांपर्यंत गुंतवणूक करण्याचे स्वातंत्र्य आहे. भारत सरकारने काही निकषांवर आधारित 14 केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रमांची नवरत्न कंपनी म्हणून निवड केली आहे. तुमच्या संदर्भासाठी भारतातील नवरत्न कंपन्यांची यादी देणारा टेबल खाली आहे :

भारतातील नवरत्न कंपन्यांची यादी	
अ.क्र.	केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम (CPSE)
१	भारत इलेक्ट्रॉनिक्स लिमिटेड (BEL)
2	कंटेनर कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया लिमिटेड
3	इंजिनियर्स इंडिया लिमिटेड (EIL)
4	हिंदुस्तान एरोनॉटिक्स लिमिटेड (एचएएल)
५	महानगर टेलिफोन निगम लिमिटेड (MTNL)
6	नॅशनल अॅल्युमिनियम कंपनी (नाल्को)
७	नॅशनल बिल्डिंग कन्स्ट्रक्शन कॉर्पोरेशन (NBCC)
8	राष्ट्रीय खनिज विकास महामंडळ (NMDC)
९	NLC इंडिया लिमिटेड (NLCIL)
10	ऑइल इंडिया लिमिटेड (OIL)
11	पॉवर फायनान्स कॉर्पोरेशन (PFC)
12	राष्ट्रीय इस्पात निगम लिमिटेड (RINL)
13	ग्रामीण विद्युतीकरण महामंडळ (REC)
14	शिपिंग कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया (SCI)

- भारत इलेक्ट्रॉनिक्स लिमिटेड (BEL)** ही भारत सरकारच्या मालकीची एरोस्पेस आणि संरक्षण इलेक्ट्रॉनिक्स कंपनी आहे. हे प्रामुख्याने ग्राउंड आणि एरोस्पेस अनुप्रयोगांसाठी प्रगत इलेक्ट्रॉनिक उत्पादने तयार करते.
- कंटेनर कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया लिमिटेड (CONCOR)** ही भारतीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम आहे जी कंटेनरची वाहतूक आणि हाताळणीमध्ये गुंतलेली आहे.
- इंजिनियर्स इंडिया लिमिटेड (EIL)** ही एक भारतीय सार्वजनिक क्षेत्रातील अभियांत्रिकी सल्लागार आणि तंत्रज्ञान परवाना देणारी कंपनी आहे.
- हिंदुस्तान एरोनॉटिक्स लिमिटेड (HAL)** ही भारतीय सार्वजनिक क्षेत्रातील एरोस्पेस आणि संरक्षण कंपनी आहे, तिचे मुख्यालय बंगळूरु येथे आहे.
- महानगर टेलिफोन निगम लिमिटेड (MTNL)** ही भारत संचार निगम लिमिटेडची पूर्ण मालकीची उपकंपनी आहे जी भारत सरकारच्या दूरसंचार मंत्रालयाच्या दूरसंचार विभागाच्या मालकीखाली आहे.
- नॅशनल अॅल्युमिनिअम कंपनी लिमिटेड (NALCO)** ही 1981 मध्ये स्थापन झालेली एक सरकारी कंपनी आहे जी भारत सरकारच्या खाण मंत्रालयाच्या मालकीच्या अंतर्गत खाण, धातू आणि उर्जेमध्ये एकात्मिक आणि वैविध्यपूर्ण कार्य करते.

- NBCC (इंडिया) लिमिटेड, पूर्वी नॅशनल बिल्डिंग कन्स्ट्रक्शन कॉर्पोरेशन म्हणून ओळखले जाणारे हे भारतीय गृहनिर्माण आणि शहरी व्यवहार मंत्रालयाच्या अंतर्गत एक केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम आहे.
- NMDC लिमिटेड, पूर्वी राष्ट्रीय खनिज विकास महामंडळ, ही एक केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम आहे. ते भारत सरकारच्या पोलाद मंत्रालयाच्या मालकीखाली आहे
- NLC इंडिया लिमिटेड (NLC) (पूर्वी नेवेली लिग्नाइट कॉर्पोरेशन लिमिटेड) ही भारत सरकारच्या कोळसा मंत्रालयाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखालील एक केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम आहे.
- ऑइल इंडिया लिमिटेड (OIL) ही भारत सरकारच्या पेट्रोलियम आणि नैसर्गिक वायू मंत्रालयाच्या मालकीखालील एक केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम आहे.
- पॉवर फायनान्स कॉर्पोरेशन लिमिटेड (पीएफसी) ही भारत सरकारच्या उर्जा मंत्रालयाच्या मालकीखालील भारतीय केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम आहे.
- राष्ट्रीय इस्पात निगम लिमिटेड (RINL) ही भारत सरकारच्या पोलाद मंत्रालयाच्या मालकीची केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील कंपनी आहे. हे भारतातील विशाखापट्टणम येथे स्थित आहे आणि विशाखापट्टणम स्टील प्लांट (VSP) ची प्रशासकीय संस्था आहे, जो प्रगत तंत्रज्ञानाने सुसज्ज असलेला देशातील पहिला किनारा-आधारित एकात्मिक स्टील प्लांट आहे.
- रुरल इलेक्ट्रिफिकेशन कॉर्पोरेशन लिमिटेड (REC) ही पॉवर फायनान्स कॉर्पोरेशन लिमिटेड (PFC) एक होल्डिंग कंपनी आहे, जी भारत सरकारच्या ऊर्जा मंत्रालयाच्या मालकीखाली आहे.
- शिपिंग कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया (SCI) ही एक सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम आहे जी राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय दोन्ही मार्गावर सेवा देणाऱ्या जहाजांचे संचालन आणि व्यवस्थापन करते .

